

Mihai Dunea

Simona Anghel

Fișe de drept penal

pentru admiterea în magistratură și avocatură

Vol. 1. Partea generală

Ediția a 7-a, revizuită și adăugită

Editura
Hamangiu
2024

Fișa nr. 21

INDIVIDUALIZAREA JUDICIARĂ A RĂSPUNDERII PENALE/PEDEPSEI

Sediul materiei: art. 74-79 C.pen.

Art. 74. Criteriile generale de individualizare a pedepsei. (1) Stabilirea duratei ori a cuantumului pedepsei se face în raport cu gravitatea infracțiunii săvârșite și cu pericolozitatea infractorului, care se evaluează după următoarele criterii:

- a) împrejurările și modul de comitere a infracțiunii, precum și mijloacele folosite;
- b) starea de pericol creată pentru valoarea ocrotită;
- c) natura și gravitatea rezultatului produs ori a altor consecințe ale infracțiunii;
- d) motivul săvârșirii infracțiunii și scopul urmărit;
- e) natura și frecvența infracțiunilor care constituie antecedente penale ale infractorului;
- f) conduita după săvârșirea infracțiunii și în cursul procesului penal;
- g) nivelul de educație, vârsta, starea de sănătate, situația familială și socială.

(2) Când pentru infracțiunea săvârșită legea prevede pedepse alternative, se ține seama de criteriile prevăzute în alin. (1) și pentru alegerea uneia dintre acestea.

Noțiune – operațiunea realizată de către instanța de judecată în cursul procesului penal, prin care, ulterior stabilirii existenței infracțiunii în sarcina inculpatului (dincolo de orice îndoială rezonabilă), pedeapsa prevăzută de lege pentru fapta penală comisă este adaptată cazului concret/speței determinate analizate, precum și pericolozității evidențiate de infractorul – subiect activ, fiind particularizată nevoilor concrete de apărare socială din fiecare situație individuală în parte, în raport cu gravitatea infracțiunii efectiv săvârșite, cu întregul context al comiterii sale și cu pericolozitatea subiectivă/individuală a infractorului, determinându-se o pedeapsă concretă potrivită/corespunzătoare – proporțională situației din cazul determinat respectiv (operațiunea asigură trecerea de la stadiul pedepsei abstracte la acela al pedepsei concrete, adaptate speței judecate).

Tipuri de operațiuni de individualizare

– individualizarea **legală** → este realizată de către legiuitor odată cu incriminarea fiecărei infracțiuni în parte, în funcție de pericolul abstract pe care îl atrage săvârșirea respectivei fapte penale: se reflectă în determinarea categoriei de pedeapsă incidentă/a categoriilor pe pedeapsă incidente – în caz de sancțiuni alternative, în stabilirea limitelor speciale ale acesteia/acestora (minim și maxim special), în dispunerea sau lipsa de dispunere a obligativității incidentei unor

sanctiuni secundare (anumite pedepse complementare – *de exemplu*), în prevederea unor eventuale forme atenuate sau agravate ale respectivei infracțiuni, în ansamblul cauzelor generale de atenuare/agravare modificatoare de pedeapsă, în tipurile de pedepse reglementate și în limitele lor generale, în crearea instituțiilor de individualizare judiciară etc.;

– individualizarea **judiciară** → este realizată de către instanța de judecată, pe caz concret (reprezintă forma tipică, propriu-zisă de individualizare); se face în raport cu gravitatea infracțiunii săvârșite (în mod efectiv – într-o anumită conjunctură determinată, într-un anumit context specific, într-o speță particulară) și cu pericolozitatea (subiectivă) concretă a infractorului (analiza mobilului și a scopului – chiar dacă nu sunt cuprinse ca elemente necesare ale laturii subiective a conținutului respectivei infracțiuni; analiza contextului determinant, a interacțiunilor anterioare cu eventuala victimă, a anturajului, a determinărilor de factură personal-individuală, subiective, a antecedentelor penale, dacă există etc.);

– individualizarea **execuțională** (denumită și „administrativă”) → este realizată fie de către organele administrative (de pildă – organele administrației penitenciare), fie chiar de către organele judiciare (instanța sau magistrați delegați exercitând funcții administrativ-jurisdicționale specifice – precum judecătorul de supraveghere a privării de libertate, delegat în unitățile penitenciare) în etapa de executare a sancțiunii penale definitiv stabilite/aplicate, după finalizarea procesului penal, dar anterior stingerii complete a raportului penal de conflict – prin finalizarea executării sau considerarea ca executate a tuturor sancțiunilor penale/de drept penal sau a altor consecințe care decurg din hotărârea de condamnare (ori din cea de amânare a aplicării pedepsei) în faza de executare a pedepsei (așadar, după finalizarea definitivă a procesului penal, în etapa execuțională).

I. CRITERIILE GENERALE DE INDIVIDUALIZARE A PEDEPSELOR

Sediul materiei: art. 74 C.pen.

– **pedeapsa potrivită în fiecare speță particulară în parte** (felul pedepsei, precum și întinderea/durata/cuantumul său) se stabilește, în concret, ca regulă generală (indiferent de tipul pedepsei și de infracțiunea comisă sau persoana subiectului activ al acesteia), în funcție de două paliere principale (generice) de individualizare judiciară:

- **gravitatea infracțiunii** săvârșite (*dimensiune generală obiectivă* de individualizare judiciară);
- **pericolozitatea infractorului** (*dimensiune generală subiectivă* de individualizare judiciară);

- criteriile generale de individualizare, care detaliază în amănunt aceste două direcții principale majore ale procesului de individualizare judiciară, sunt obligatorii și se iau în considerare împreună (cumulativ – sau, în orice caz, coroborate unele cu altele) la stabilirea și aplicarea pedepsei concrete (particularizate/individualizate pentru fiecare caz judecat în parte);
- de aceste criterii se ține seama atât pentru stabilirea pedepselor pentru infractorul-standard: persoana fizică majoră, cât și la determinarea pedepselor pentru persoana juridică [art. 137 alin. (3) teza I C.pen.], precum și la alegerea tipului și duratei măsurii educative care se va aplica infractorului minor [art. 116 alin. (1) C.pen.], *nefiind, așadar, specifice numai infractorilor persoane fizice majore*, ci aplicabile pentru tragerea la răspundere penală (dispunerea sancțiunii penale) a oricărui subiect activ al unei infracțiuni;
- efectul și rolul criteriilor generale de individualizare este de a se determina în concret o pedeapsă corespunzătoare pentru infractorul care a comis infracțiunea judecată, între limitele speciale prevăzute de lege pentru fapta penală comisă efectiv, cu luarea în considerare a eventualului efect produs de cauzele de atenuare sau agravare incidente;
 - *prin recurgerea la criteriile de individualizare nu se poate ajunge la stabilirea unei pedepse concrete mai scăzute decât minimul special al pedepsei prevăzute de lege sau mai sporite decât maximul special al acesteia*, acest efect (de ieșire – facultativă sau, după caz, obligatorie, din limitele speciale ale pedepsei abstracte) putându-l avea doar anumite cauze de atenuare/agravare: circumstanțele sau stările de atenuare/agravare, iar nu simplele criterii de individualizare a pedepsei.

Criterii generale de individualizare judiciară a răspunderii penale:

– **împrejurările și modul de comitere a infracțiunii, precum și mijloacele folosite** (*criteriu preponderent obiectiv* – privind gravitatea infracțiunii săvârșite, în materialitatea ei);

• **împrejurările:**

→ pot privi **locul și/sau timpul** săvârșirii infracțiunii – pot releva o pericolozitate (mai) crescută sau (mai) scăzută a faptei, dacă asemenea aspecte nu sunt relevante potrivit dispozițiilor conținutului constitutiv esențial sau derivat al infracțiunii;

→ în schimb, dacă aceste aspecte țin de tipicitatea faptei penale, ele nu mai pot fi utilizate suplimentar și cu titlu de criterii generale de individualizare, căci s-ar acorda o dublă valență aceluiași aspect în procesul tragerii la răspundere penală a infractorului – s-ar încălca regula generală: *non bis in idem* (*de exemplu*: în cazul comiterii unei infracțiuni de conducere pe drumurile publice fără permis de conducere, nu se poate reține și ca element constitutiv al infracțiunii faptul că deplasarea vehiculului de către persoana care nu posedă permis de conducere s-a realizat pe un drum public, și,

totodată, ca un criteriu de individualizare a pedepsei, pentru aplicarea unei sancțiuni concrete mai grave – situate între minimul și maximul special prevăzute de lege, pe același motiv: că s-a comis fapta pe un drum public);

→ pot fi însă nuanțate anumite aspecte ale acestor împrejurări, cu titlu de criteriu general de individualizare, chiar și când sunt prevăzute ca elemente constitutive sau circumstanțiale (atenuante/agravante) în conținutul anumitor infracțiuni – *de pildă*: se poate argumenta o sancțiune concretă mai scăzută sau mai sporită, între limitele speciale prevăzute de lege, în exemplul anterior, *după cum drumul public pe care s-a deplasat autovehiculul, pe caz concret, a fost unul mai circulat sau mai puțin circulat, la o oră de trafic mai intens sau la una de trafic extrem de scăzut, principal sau secundar etc.*;

→ **pot privi (și) atitudinea subiectivă a infractorului** (inclusiv aspecte de natură a caracteriza atitudinea subiectivă) – *de exemplu*: dacă fapta a fost spontan săvârșită, dacă a existat o atitudine de *provocare* din partea victimei (nu neapărat la intensitatea care să conducă la reținerea circumstanței atenuante a scuzei provocării) etc.;

→ **pot privi victima infracțiunii** – *de exemplu*: dacă subiectul pasiv este o persoană cu o capacitate de a se apăra mai scăzută/mai sporită etc. (de asemenea, fără a se verifica condiții pentru reținerea vreunei circumstanțe atenuate/agravante din cele prevăzute de lege);

- **modul de comitere:**

→ **poate privi existența eventualilor participanți** – *de exemplu*: existența unui instigator convingător care a pus presiune, în concret, asupra autorului (fără a se putea reține totuși constrângerea fizică sau morală – cauze de neimputabilitate) *ar putea atenua pedeapsa pentru autor* (determinând o sancțiune concretă mai apropiată de minimul special prevăzut de lege);

→ **poate privi pregătirile efectuate** pentru săvârșirea infracțiunii, în sine legale sau ilegale, care ar indica o activitate ilicită concertată;

→ **poate privi stadiul la care a rămas fapta** – tentativă/fapt consumat/fapt epuizat (în cazul infracțiunilor de durată) – inclusiv durata prelungirii în timp.

→ **poate privi intensitatea manierei de săvârșire a faptei sau întrebuințarea anumitor manopere neesențiale** – *agresivitatea* sporită sau diminuată, *intensitate deosebită a violenței* implicate, caracterul extrem de minuțios sau doar improvizat al unor *procedee de tip dolosiv* etc.

- **mijloacele folosite:**

→ pot reflecta o pericolozitate sporită sau mult diminuată – *de exemplu*: în cadrul unui atac înarmat, utilizarea unor arme de foc automate (mitraliere) sau de calibru foarte mare, pentru a ucide/vătăma/tâlhări o persoană;

– **starea de pericol creată pentru valoarea ocrotită** (*criteriu preponderent obiectiv* – privind gravitatea infracțiunii săvârșite, în materialitatea ei);

- **contează lezarea efectivă/pericolul produs în concret în raport de vătămarea obiectului juridic;**

- la **infracțiunile de rezultat**, se face raportarea la **rezultatul efectiv produs** (sub aspect calitativ și cantitativ);

→ dacă fapta a rămas la stadiul de *tentativă*, se analizează intensitatea stării de pericol efectiv creată, respectiv dacă aceasta implică sau nu propriul rezultat material [de exemplu: în cazul unei tentative de omor, executată prin împușcarea victimei, este posibil ca proiectilul nici să nu fi atins victima (să fi trecut chiar la o semnificativă distanță de corpul acesteia), sau să fi atins victima, producând doar o rană superficială, ori să fi atins letal victima, care să fi fost salvată printr-o intervenție excepțională];

- la **infracțiunile de pericol** se analizează **intensitatea și efectivitatea pericolului**;

→ de exemplu: chiar și la o infracțiune de pericol abstract, pentru individualizarea judiciară contează dacă pericolul prezumat de lege chiar s-a concretizat sau nu; la o infracțiune de pericol concret, contează dacă acesta a apărut într-o formă mai diluată sau mai concentrată etc.;

– **natura și gravitatea rezultatului produs ori a altor consecințe ale infracțiunii** (criteriu preponderent obiectiv – privind gravitatea infracțiunii săvârșite, în materialitatea ei);

- de obicei, *instanța se va raporta la întinderea urmărilor infracțiunii* (de exemplu: în cazul vătămării corporale, va conta numărul efectiv de zile de îngrijiri medicale – în cadrul aceluiași interval care să afecteze încadrarea juridică a faptei, intensitatea probabilă a durerii fizice efectiv provocate, caracterul esențial sau secundar al organului afectat etc.);

- cu toate acestea, *chiar dacă urmările sunt identice, pedeapsa aplicată poate să fie diferită în funcție de modul de repercutare a acestora asupra situației particulare a victimei* (spre exemplu: într-un fel va fi privită vătămarea unei persoane tinere, în urma căreia au fost necesare 50 de zile de îngrijiri medicale, și într-un alt fel vătămarea unei persoane în vârstă, ce necesită pentru vindecare tot 50 de zile de îngrijiri medicale – sechelele pe termen lung sunt mult mai probabile în ultimul caz);

- pentru individualizare (nu și pentru încadrarea juridică) *instanța va avea în vedere nu numai rezultatul direct produs de infracțiune, ci și pe cel indirect sau, uneori, chiar pe acela potențial*;

→ de exemplu: în cazul unui furt, dincolo de paguba patrimonială propriu-zisă (cuantificabilă) instanța poate ține cont, pentru individualizarea răspunderii penale, de implicații subsecvente ale comiterii faptei, mai ales dacă au fost în reprezentarea subiectului activ al infracțiunii – de pildă: sustragerea autoturismului unei persoane care locuiește în orașul în care se comite fapta penală vs. sustragerea autoturismului unui turist străin în respectiva țară/localitate, inclusiv a bagajelor acesteia (potențial aflate în autoturism), a documentelor de identitate/călătorie etc.;

– **motivul săvârșirii infracțiunii și scopul urmărit** (criteriu subiectiv – privind pericolozitatea infractorului);

- vizează *analiza mobilului și a scopului* care au determinat conduita adoptată în realitatea obiectivă de către subiectul activ și care l-au pus în mișcare pe acesta în săvârșirea faptei concrete;
- *reflectă și conferă particularitate atitudinii psihice* a subiectului activ în raport de valorile sociale, de fapta comisă și de urmările acesteia [evidențiază *factorul afectiv/emoțional* – acela care explică „de ce” s-a trecut la comiterea faptei și „pentru ce” a fost aceasta săvârșită];
- acest factor al dimensiunii subiective de pe pozițiile căreia se manifestă o persoană este evaluat, *de principiu, doar la infracțiunile la care scopul și mobilul nu sunt expres valorificate pe conținutul constitutiv esențial sau derivat (atenuat sau agravat) al incriminării;*

→ dar chiar și la acele infracțiuni se pot reține în individualizare, separat de simpla prezență a respectivului mobil/scop, nuanțe în maniera de înfățișare concretă a acestora, particularități (*de exemplu:* intensitatea lor, gradul de implicare totală sau doar parțială a infractorului în a le urmări/da curs, nivelul angajamentului acestuia față de aducerea lor la îndeplinire etc.) care evidențiază, prin urmare, gradul de pericolozitate socială a făptuitorului;

→ *spre exemplu:* va fi, de principiu, considerat drept mult mai periculos un hoț care fură pentru a-și alimenta dependența de droguri sau doar pentru a produce prejudicii – din răzbunare/ură, unor anumite persoane, decât un hoț care fură pentru a-și întreține/hrăni familia aflată într-o stare economică deplorabilă, în ciuda eforturilor obiective de a o depăși;

– **natura și frecvența infracțiunilor care constituie antecedente penale ale infractorului** (*criteriu de tip subiectiv* – privind *pericolozitatea infractorului* – dar care este apt de obiectivare);

- în esență, la stabilirea și aplicarea pedepsei, instanța trebuie să ia în calcul **antecedentele penale** ale infractorului, istoricul său comportamental de interacțiuni potențiale cu legea penală în trecut (care poate indica un grad sporit sau scăzut de incorigibilitate infracțională);

→ *de exemplu:* dacă se găsește în stare de recidivă, dacă s-a „specializat” în comiterea unui anume tip de infracțiune („recidivă specială”) etc.;

- **nu se urmărește doar existența stării de recidivă**, ci a oricărei forme de antecedentă penală (*de exemplu: pluralitatea intermediară* de infracțiuni);

→ în acest cadru poate primi valențe juridice concrete și starea de pluralitate de infracțiuni nereglementată expres de legiuitorul penal actual, reprezentată de **pluralitatea nenumită** de infracțiuni – situația acelei „recidive postexecutorii de fapt, dar nu de drept” care realizează un echivalent al pluralității intermediare de infracțiuni prin raportare, însă, la recidiva postexecutorie);

→ inclusiv, în **cazul infractorului minor**, se poate valorifica **starea de pluralitate sui-generis de infracțiuni;**

– **conduita după săvârșirea infracțiunii și în cursul procesului penal** (*criteriu de tip subiectiv – privind persoana infractorului – dar care este apt de obiectivare*);

- indică **atitudinea subsecventă a infractorului față de fapta săvârșită și de urmările acesteia** (*spre exemplu: recunoaște comiterea infracțiunii, o regretă, înlesnește prinderea coparticipanților săi etc.*);

- cu acest titlu **pot fi valorificate și unele aspecte care nu au fost/nu au putut fi reținute cu titlu de circumstanțe** atenuante (legale sau judiciare) – *de pildă: atitudinea indicată potrivit art. 75 alin. (1) lit. d) C.pen., dar în raport de una dintre infracțiunile enumerate în text, în cazul comiterii căreia nu se poate reține respectiva circumstanță atenuantă, cel puțin nu ca circumstanță legală*;

– **nivelul de educație, vârsta, starea de sănătate, situația familială și socială** (*criteriu de tip subiectiv – privind persoana infractorului – dar care este apt de obiectivare*);

- instanța se va raporta și la aceste aspecte, de la caz la caz, ele putând oferi, uneori, **indicii importante pentru aprecierea pericolozității infractorului în funcție de persoana acestuia** (*spre exemplu: o persoană majoră, de 18 ani, va răspunde penal în aceeași măsură ca o persoană de 45 de ani, în timp ce gradul de maturitate și experiență, în mod evident, diferă*);

- aceste *criterii* sunt prevăzute în mod *neutru*: în funcție de cazul concret, de persoana analizată, de tipul infracțiunii, unele *vor putea avea dublă valență: fie de atenuare, fie de agravare*, în contexte diferite;

→ *de pildă: o situație familială și socială bună va putea uneori să reprezinte un motiv de aplicare a unei sancțiuni concrete mai scăzute (mai apropiată de minimul special) – cum ar putea fi în cazul unei infracțiuni de lovire, comisă într-un context particular aparte [pe fondul lezării demnității sale, printr-o atitudine insolentă a unui terț, persoana cu rol important în mediul social/profesional în care i-a fost contestată autoritatea palmuiește sub imperiul emoțiilor și scăderii capacității de autocontrol („la cald”) pe cel care i-a atins imaginea – presupunând că situația este de așa natură încât nu se pune problema reținerii scuzei provocării – circumstanță atenuantă];*

→ *în alte situații, aceleași aspecte ar putea să reprezinte însă un factor de stabilire a unei pedepse mai severe în cadrul limitelor speciale ale pedepsei legale – de pildă: în cazul unui furt, sustragerea bunului fiind inexplicabilă din rațiuni/necesități obiective.*

II. CRITERIILE SPECIALE DE INDIVIDUALIZARE A PEDEPSELOR

– în **cazul participanților** se ține seama de **contribuția fiecăruia**, de **gradul de implicare efectivă** în comiterea faptei, alături de criteriile generale de la art. 74 C.pen. (*art. 49 teza II C.pen.*);

– la **stabilirea pedepsei amenzii, în cazul infractorului major**, dacă numărul zilelor-amendă se stabilește conform art. 74 C.pen., **cuantumul unei zile-amendă** se stabilește însă ținând seama de [art. 61 alin. (3) teza II C.pen.]:

- **situația materială** a condamnatului;
- **obligațiile legale de întreținere** ce îi incumbă acestuia față de diverse terțe persoane.

– la **stabilirea cuantumului sumei corespunzătoare unei zile-amendă, în cazul infractorului persoană juridică**, se iau în calcul [art. 137 alin. (3) teza II și (3¹) C.pen.]:

- *veniturile totale și activele totale* cuprinse în *situațiile financiare anuale* sau, după caz, în *raportările contabile anuale*, pe care persoana juridică are obligația de a le întocmi și depune, potrivit legii, *pentru exercițiul financiar anterior trimiterii în judecată* (în cazul persoanelor juridice înființate anterior anului în care sunt judecate și care au obligația de a întocmi aceste documente);
- *valoarea activului patrimonial la data trimiterii în judecată* (pentru persoanele juridice care nu au obligația de a întocmi respectivele documente, precum și pentru cele care, deși au această obligație, au fost înființate în chiar anul trimiterii lor în judecată);

– la **stabilirea pedepsei complementare a interzicerii exercitării unor drepturi** se va ține cont de [art. 67 alin. (1) C.pen.]:

- *natura și gravitatea infracțiunii;*
- *împrejurările cauzei;*
- *persoana infractorului.*

III. CIRCUMSTANȚELE ATENUANTE ȘI CIRCUMSTANȚELE AGRAVANTE

Sediul materiei: art. 75-79 C.pen.

Noțiune – stări sau situații/împrejurări generale (anterioare, concomitente sau chiar ulterioare comiterii faptei penale) care privesc, după caz, fie persoana infractorului (subiective), fie săvârșirea faptei (obiective) și care în aprecierea standardizată a legiuitorului imprimă/pot imprima (după caz) un grad mai ridicat sau mai scăzut de pericol social al faptei sau al infractorului, atrăgând drept consecință o agravare sau o atenuare (după caz, obligatorie sau facultativă) a răspunderii penale a acestuia, dincolo de limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru fapta penală comisă (permit sau impun depășirea minimului/maximului special prevăzut de lege).

Delimitări

Circumstanțe		
legale	<p>– sunt prevăzute de lege drept obligatorii (ca reținere): dacă din probele administrate reiese existența respectivelor stări/situații/împrejurări, acestea trebuie să fie reținute;</p> <p>– instanța nu le poate ignora, ci este ținută să le rețină (neapărat) cu titlu de circumstanțe atenuante/agravante.</p>	<p>– atenuante [art. 75 alin. (1) C.pen.];</p> <p>– agravante (art. 77 C.pen.).</p>
judiciare	<p>– fie nu sunt prevăzute de lege, fie sunt prevăzute (exemplificativ sau chiar și limitativ) drept facultative (ca reținere): dacă din probele administrate reiese existența respectivelor stări/situații/împrejurări, acestea pot fi reținute – sau nu, cu acest titlu;</p> <p>– instanța le poate ignora, nefiind ținută neapărat să le rețină (în mod necesar) cu titlu de circumstanțe;</p> <p>– instanța le poate reține cu acest titlu (sau nu – caz în care ori le poate utiliza cel puțin în cadrul individualizării judiciare, prin aplicarea criteriilor generale de individualizare).</p>	<p>– numai atenuante (de lege lata) – art. 75 alin. (2) C.pen.;</p> <p>– legiuitorul poate să prevadă și circumstanțe generale judiciare – precum au existat în Codul penal anterior (dar momentan, nu se mai prevede nimic expres în acest sens).</p>
reale	<p>– de tip obiectiv, referitoare la faptă;</p> <p>– produc efecte in rem (se răsfrâng asupra tuturor participanților care le-au prevăzut/cunoscut).</p>	<p>– atenuante – legale: <i>contraversă</i> – se discută dacă este reală sau personală dispoziția cuprinsă la art. 75 alin. (1) lit. d) C.pen.;</p> <p>– atenuante – judiciare: art. 75 alin. (2) lit. b) C.pen.;</p> <p>– agravante: art. 77 lit. a), c), d) C.pen.; se admite, de regulă, că sunt de tip real și dispozițiile</p>

Circumstanțe		
		cuprinse în art. 77 lit. b), e), g) C.pen.; controversă : se discută dacă au caracter real sau personal dispozițiile cuprinse la art. 77 lit. f) și h) C.pen.
personale	<p>– de tip subiectiv, individuale, referitoare la persoana care comite fapta;</p> <p>– produc efecte in personam (nu se răsfrâng asupra tuturor participanților, chiar dacă le-au prevăzut/cunoscut);</p> <p>– privesc fiecare subiect activ (autor/participant) în parte;</p> <p>– unele circumstanțe personale pot deveni reale; este controversat în doctrină <i>criteriul</i> în funcție de care se produce acest efect (în opinia noastră, obiectivarea unei circumstanțe originar personale se realizează ca efect al voinței implicite a legiuitorului, care îi poate da acesteia valență de element al conținutului constitutiv/esențial/tip al unei infracțiuni; dacă însă starea/situația/împrejurarea rămâne una strict de individualizare – cu rol atenuant/agravant, general sau special, atunci ea își menține caracterul strict personal, neinfluențând răspunderea penală a participanților, chiar dacă au cunoscut-o ori au prevăzut-o).</p>	<p>– atenuante – legale: art. 75 alin. (1) lit. a)-c) C.pen.;</p> <p>controversă – se discută dacă este reală sau personală dispoziția cuprinsă la art. 75 alin. (1) lit. d) C.pen.;</p> <p>– atenuante – judiciare: art. 75 alin. (2) lit. a) C.pen.;</p> <p>controversă – se discută dacă poate fi admisă și dispoziția cuprinsă la art. 75 alin. (2) lit. b) C.pen. în unele ipoteze, ca circumstanță personală (<i>de exemplu</i>, intoxicația care nu întrunește nici condițiile pentru a fi cauză de neimputabilitate, nici pentru a fi circumstanță agravantă);</p> <p>– agravante: controversă – se discută dacă au caracter real sau personal dispozițiile cuprinse la art. 77 lit. f) și h) C.pen., cu discuții subsecvente despre posibilul efect (doar personal (iar nu și real) al dispozițiilor cuprinse la art. 77 lit. e) și g) C.pen. (în ideea că unii participanți au profitat de stările respective, iar alții nu...).</p>
anterioare săvârșirii infracțiunii	– preexistă trecerii la comiterea faptei penale – sunt deja formate condițiile lor de existență dinainte de executarea infracțiunii.	– <i>exemplu</i> : starea de provocare [art. 75 alin. (1) lit. a) C.pen.].

Circumstanțe		
concomitente săvârșirii infracțiunii	– apar și există în același timp în care se desfășoară elementul material al infracțiunii.	– <i>exemplu</i> : săvârșirea infracțiunii de către o persoană care a profitat de situația prilejuită de o calamitate, de starea de asediu sau de starea de urgență.
posterioare săvârșirii infracțiunii	– sunt manifestări/conduite/comportamente adoptate de către subiectul activ al infracțiunii după ce a avut loc săvârșirea acesteia (după ce a încetat săvârșirea elementului material).	– <i>exemplu</i> : eforturile depuse de infractor pentru înlăturarea sau diminuarea consecințelor infracțiunii.
generale	– prevăzute în Partea generală a Codului penal ; – se aplică, de principiu, oricărei infracțiuni/unui număr larg/nedeterminat de infracțiuni (regula); – denumite propriu-zis „circumstanțe atenuante/agravante”, cu regim sancționator/efecte reglementate corespunzător și aparte de alte cauze (stări) de atenuare/agravare a răspunderii penale; – sunt exterioare conținutului constitutiv al infracțiunilor.	– atenuante : art. 75 C.pen. – cu efectul prevăzut la art. 76 C.pen.; – agravante : art. 77 C.pen. – cu efectul prevăzut la art. 78 C.pen.
speciale	– integrate, de regulă, pe conținutul derivat prin atenuare sau agravare a unor infracțiuni , conducând la apariția formelor/variantelor atenuate/agravate ale acelor infracțiuni, care există în legislație alături de infracțiunea respectivă în forma tip (de bază); – există în norme de incriminare din Partea specială a Codului penal/legi penale speciale/legi nepenale care	– atenuante: de exemplu – art. 190 C.pen. (uciderea la cererea victimei) sau 200 alin. (1) C.pen. (uciderea nou-născutului de către mamă) prin raportare la art. 188 C.pen. (omorul); art. 308 C.pen. (fapta comisă de funcționarul „simplu”/„privat”) prin raportare la art. 295 C.pen. (delapidarea – comisă, de regulă, de către un funcționar public) etc.

Circumstanțe	
	<p>conțin și unele dispoziții de incriminare;</p> <p>– denumite „elemente circumstanțiale atenuante/agravante”;</p> <p>– își produc efectul specific de atenuare/agravare doar în raport de o anumită infracțiune (ca regulă) [prin prevederea de către lege a unei pedepse de natură/durată/cuantum mai sever(ă)/puțin sever(ă) prin raportare la forma tip a aceleiași infracțiuni], sau pentru un grup restrâns de infracțiuni (situație atipică uneori reglementată, în mod criticabil, de legiuitorul penal actual).</p>
	<p>– agravante: de exemplu – art. 189 C.pen. (omorul calificat) sau 199 C.pen. (violența în familie) prin raportare la art. 188 C.pen. (omorul); art. 309 C.pen. (fapta a produs consecințe deosebit de grave) prin raportare la art. 295 C.pen. (delapidarea) etc.</p>

– există și cauze speciale de atenuare/agravare (*distincte de elementele circumstanțiale atenuante/agravante = „circumstanțele atenuante/agravante speciale”*), ca *elemente speciale de factură atenuantă sau agravantă (prevăzute în normele de drept penal special) exterioare conținutului unei infracțiuni, dar care atenuază/agravează răspunderea penală doar pentru un grup relativ redus și (în principiu) omogen de infracțiuni (de exemplu: art. 411 C.pen.), sau care au aplicabilitate largă (potențial generală), dar sunt reglementate din rațiuni de ordin preponderent procesual penal, în afara Codului penal (prevăzute, de exemplu, în legi penale speciale sau în Codul de procedură penală – precum: acordul de recunoaștere a vinovăției/procedura simplificată de judecată în caz de recunoaștere a învinuirii);*

– în cazul concursului de circumstanțe de același fel (generale: atenuante sau agravante, după caz), efectul produs de acestea se manifestă o singură dată, indiferent de numărul circumstanțelor de același fel reținute [art. 76 alin. (3), art. 78 alin. (2) C.pen.];

→ cu toate acestea, *ele trebuie reținute toate* (mai ales cele legale);

→ în individualizarea efectuată, *instanța va putea ține cont de numărul lor superior*, pentru a valorifica la maximum/către maximum efectul produs de acestea – o singură dată;

– în cazul reținerii unui concurs de infracțiuni (efectele circumstanțelor se pot întinde fie asupra tuturor infracțiunilor, fie numai asupra unora;